

Konverents „Lubjalinn Tamsalu 125“

Pandivere rõngaspae tähendusest Eesti maastikus ja Siluri arenguloos

Geoloog Rein Einasto
TTK emeritprofessor,
kujundus Aat Sarv

Tamsalu
9. september 2023

Pandivere

**Pandivere on Eesti suurim kulutus-kõrgustik
(pindala 2415 km², läbimõõt ligi 60 km, kõrgus merepinnast üle 100 m)
lame karstunud paene „hiidkülm“ (Suuroja, 2022).**

**Püsivate jõgedeta-järvedeta iseseisva maastikurajoonina on see
oluliselt erinev teistest Eesti kõrgustikest.**

Tamsalu rõngaspaas

Vara-Silur (Llandovery)

Juuru lade, Tamsalu kihistu, Tammiku kihistik

Pandivere „kübaraks“ on RÕNGASPAE lasund, seni-teadaolevalt maailma suurim paksukaanelise käsijalgse *Borealis borealise* kehvel (analoog austripangale).

Lasundi suurim tänapäevane paksus pärast mandrijää kulutust on 15 m, meridionaalne laius ligi 40 km, ida-lääne suunas ulatus - üle 150 km, ulatudes Pandiverest Haapsaluni, paksuselt küll vähenedes.

Tamsalu rõngaspaas

Vara-Silur (Llandovery)

Juuru lade, Tamsalu kihistu, Tammiku kihistik

Paenäidised ja stend Kukulossis

Paide mnt 10, Tamsalu

Tamsalu rõngaspaas

Alam-Silur, Juuru lade
Vanus ca 443 miljonit aastat

Tamsalu rõngaspaas ehk karplõhjakivi on Siluri ladest Juuru lademe Tamsalu kihistu põhiliselt kalgilajaga *Aravali* koostisest. Nende nende juurist koosnev lõhjakivi. Tamsalu rõngaspaas on kõrge CaO sisaldusega (üle 50%) ja hinnatud tootmine lubja põletamiseks ning fillette valmistamiseks (klassitsitsionide, juustude ja ehitusmaterjalide valmistamiseks). Tamsalus ja Rakkes on Tamsalu rõngaspaast lubja põletatud juba üle 100 aasta ja Rakkes tehakse seda ka tänasel päeval.

Tamsalu rõngaspaas on ka suurepärase dekoratiivse omadusega ja sobilik kaunistama nii ehitisi kui ruume ning kodumööda. Eriti kaunid on seotud Tamsalu rõngaspaast kollakas-toonakates toonides veidi domonidatsioonid erimad. Suuremate monoliitide saamine sellest paest on raske ja seetõttu ei ole see ka viimistlus- ja dekoratiivkivina laialdasemat kasutamist leidnud.

Karina karjääris kaevandab Nordkalk AS Tamsalu rõngaspaasi tehnoloogilise kivina (lubja põletamiseks ja fillette valmistamiseks).

TAMSALU COQUINA

Tamsalu coquina (Silurian, ca 443 my) is formed almost entirely of silted and cemented fossil brachiopod *Borealis borealis* shells. The CaO content of Tamsalu coquina is high and it is valuable raw material for lime burning and making of limestone filler (or ground limestone).

Tamsalu coquina has excellent decorative value. The yellowish pink coloured slightly domonitized varieties of Tamsalu coquina are especially beautiful. High-quality processing of coquina is not easy.

Vao norilinnus, 14. sajand. Tamsalu lubjatehase veetorn, ca 1909.

Tehnoloogilise tootmine - lõhjakivilõhku - tootmine Karina karjääris.

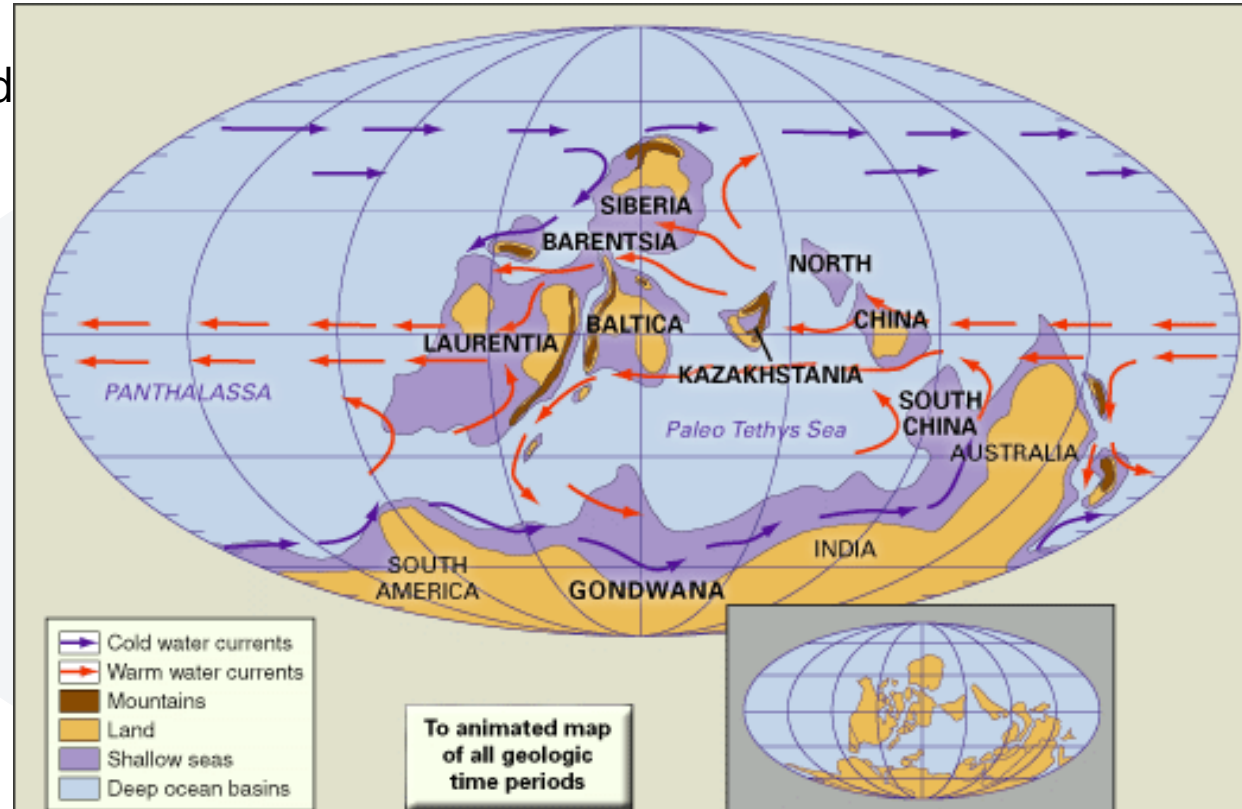
Tamsalu rõngaspaas

Kontinentide asend Vara-Siluris

Kontinendid olid madalamad kui tänapäeval, maailmamere tase kõrgem.

Hilis-Ordoviitsiumi liustike sulamise tõttu olid mandrid ulatuslikult üleujutatud madalaveeliste ääremereodega (kaardil lilla).

www.britannica.com/science/Silurian-Period

Tamsalu rõngaspaas

Sellise bioproduktsiooni eelduseks troopilises madalveelises Balti paleobasseinis oli ilmselt jahedaveelise polaarse toitainerikka põhjahoovuse pinnaletõus ja kohtumine soojaveelise ekvatoriaal-hoovusega.

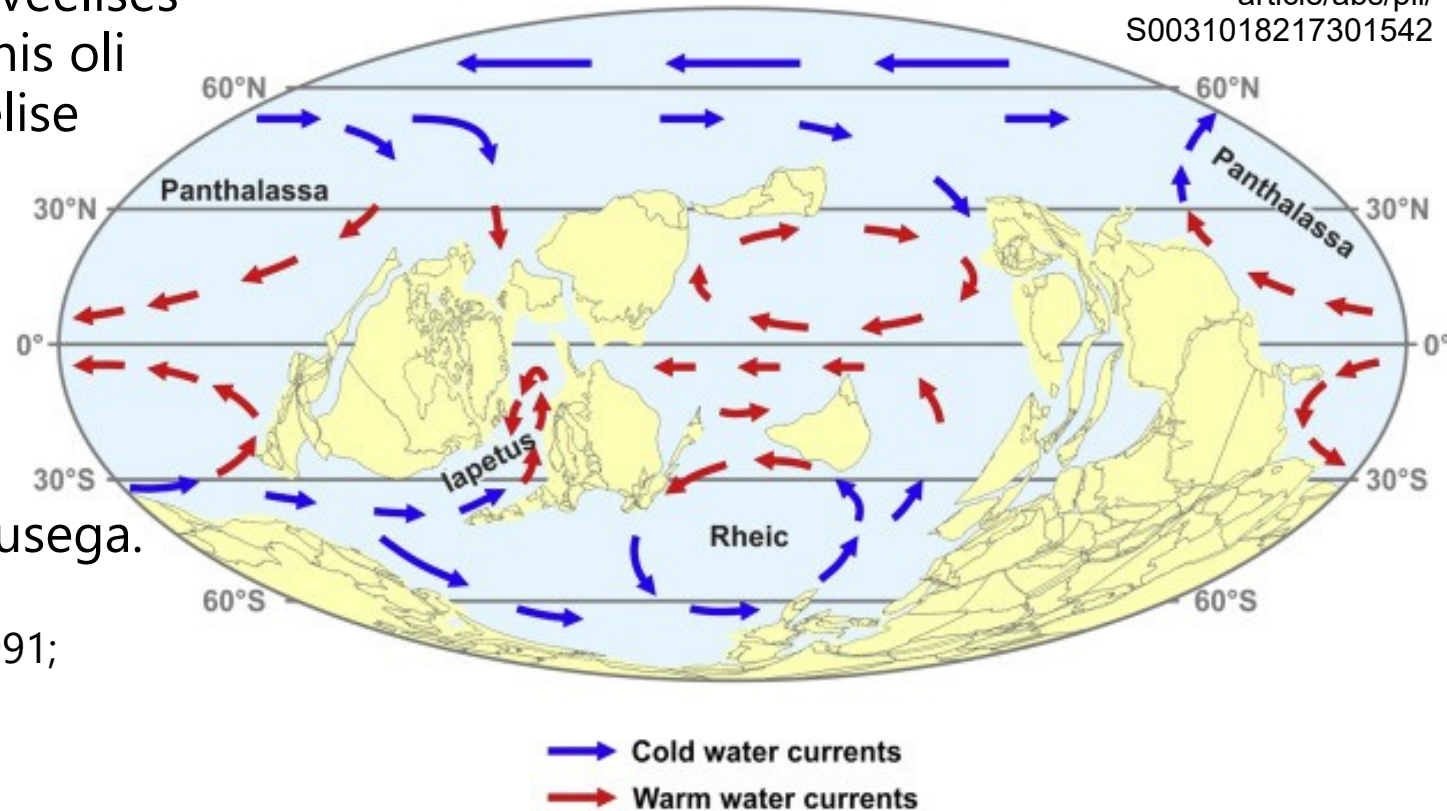
(Einasto, Murdmaa, 1991;
Ivanova, 2006)

Kaart:

Llandovery (Silurian) conodont provincialism: An update based on quantitative analysis

Chen, Z., Männik, P., Fan, J., 2017

www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0031018217301542

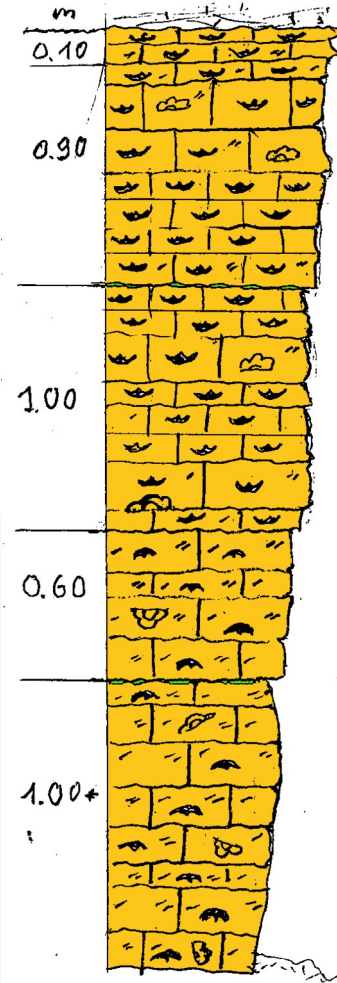

Tamsalu rõngaspaas

Rõngaspaae alumine piir
Anna süvises
Tallinn-Tartu maanteel

Tammiku kihistiku alumine piir
koos lamavate Purga kihtidega;
vihmavari toetub piirile.

Foto ja joonis:
Rein Einasto, 2023

Tamsalu rõngaspaas

Rõngaspaae alumine piir
Anna süvises
Tallinn-Tartu maanteel

Purga kihid nähtavad
täispaksuses.

Foto: Rein Einasto, 2023

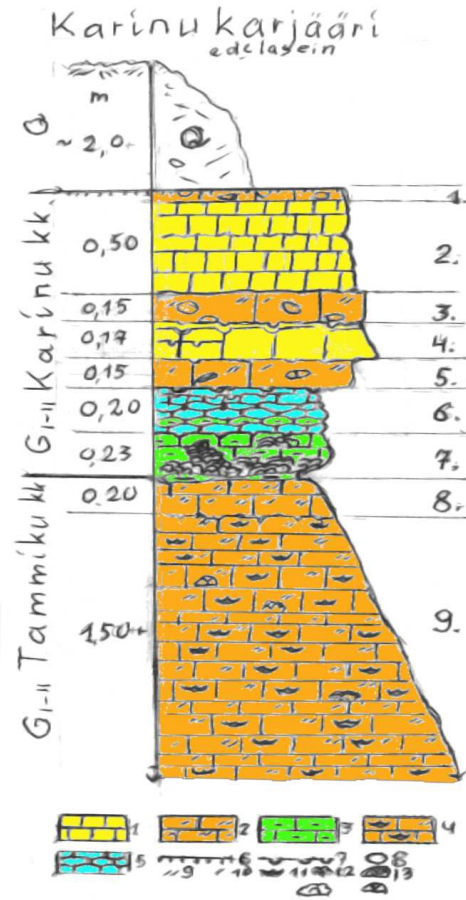

Tamsalu rõngaspaas

Rõngaspaae ülemine piir
Karinu karjääri edelaseinas

Tammiku ja Karinu kihistike
piirikihid

Foto ja joonis:
Rein Einasto, 2023

Tamsalu rõngaspaas

Rõngaspaas on Eesti parim lubjatoore ja dekoratiivne ehituskivi
(Perens, 2006; Kaljuste, 2012)

Tamsalu rõngaspaas (hele)
Karinu karjäär

Foto: Rein Einasto, 2023

Pandiverest on saanud EESTI RAHVUSKIVI südamepiirkond

PORKUNI PAEMUUSEUM ja TAMSALU LUBJAPARK
ning

TAMSALU KUKELLOSS

erakordselt ulatusliku
kõigi olulisemate
Eesti paeleiukohtade kivinäidiste
püsiekspositsiooniga,
hästisõnastatud selgitustega,
kaunite loodusfotodega,
Tiit Kaljuste kõrgetasemelises
kujunduses ja teostuses.

Konverentsi „Lubjalinn Tamsalu 125“
korraldajaid Kukulossi ees.
Foto: Rein Einasto, 2023

Lubjalinn Tamsalu 125

Pandiverest on saanud EESTI RAHVUSKIVI südamepiirkond

Arutlegem üheskoos üksmeeles ühtehoidvalt!

TÄNAME!

Viited

Einasto, Rein; Murdmaa, Ivar 1991. Balti varapaleosoilisest paleookeanoloogiast. Eesti geoloogiline ehitus ja maavarad. Eesti geoloogide I ülemaailmne kokkutulek. Tallinn - Lohusalu 9–14. 09. 1991. Eesti Geoloogia Selts, Eesti TA Geol. Inst. EGEOS, Tallinn, 34-36.

Ivanova, Jelena 2006. Globaalne termohaliinne paleotsirkulatsioon.
(Иванова, Елена 2006. Глобальная термohалинная палеоциркуляция. Москва, Научный Мир, 1-314.)

Kaljuste, Tiit 2012. Paas ja lubi. Paekonverentside materjale. MTÜ Paik, Lihula, 1-24.

Perens, Helle 2006. paekivi Eesti ehitistes. III. Eesti Geoloogiakeskus, Tallinn, 1-144.

Suuroja, Kalle 2022. Pandivere. Looduse kalender 2022.